

УДК 343.34:343.985.7

Р. М. Дударець

**СЛІДОВА КАРТИНА ЯК ЕЛЕМЕНТ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
СТВОРЕННЯ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ
ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ**

Розглянуто слідову картину під час створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань як кримінального правопорушення, передбаченого статтею 260 КК України. Звернено увагу на загальні аспекти та особливості визначення слідової картини залежно від способу вчинення цього кримінального правопорушення.

Ключові слова: *воєнізовані формування, збройні формування, криміналістична характеристика, слідова картина, матеріальні сліди, ідеальні сліди.*

Постановка проблеми. Законами України «Про Збройні сили України», «Про Службу безпеки України», «Про Національну поліцію», «Про Державну прикордонну службу України», «Про Національну гвардію України», «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб», іншими законодавчими та нормативно-правовими актами України передбачено створення воєнізованих або збройних формувань для виконання поставлених перед ними завдань.

Діяльність інших воєнізованих або збройних об'єднань, що захищають інтереси України, однак не належать до передбачених законом, зокрема, Організації українських націоналістів (ОУН), Добровольчого українського корпусу (ДУК) «Правого сектору», загонів українських партизанів та інших патріотичних об'єднань, наразі недостатньо врегульована в межах вітчизняного законодавства [1]. Зазначений факт не вичерпує проблеми функціонування цих об'єднань, оскільки існують випадки вчинення кримінальних правопорушень під виглядом учасників добровольчих воєнізованих формувань. У засобах масової інформації періодично повідомляють про рейдерські атаки, у яких нерідко беруть участь бійці «Правого сектора». Дедалі більшу активність виявляє «псевдоайдар», з'являючись то на картонній фабриці в м. Житомирі, то під час видобутку бурштину, то в м. Києві на різноманітних акціях протесту. Ці факти свідчать не просто про доцільність, а й про нагальну потребу максимальної легалізації бійців добровольчих воєнізованих або збройних формувань, щоб унеможливити їх залучення до вчинення кримінальних правопорушень. Водночас у сучасних умовах загрози суверенітету, незалежності, територіальній цілісності України активно створюються та функціонують воєнізовані й збройні формування, які спеціалізуються на різноманітних протиправних діях, спрямованих на насильницьку чи іншу протиправну зміну або повалення конституційного ладу чи на захоплення державної влади, зміну меж території або державного кордону України, порушення громадської безпеки, залякування населення, провокування воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення тощо [2, с. 40–42]. Тож проблема унормування створення воєнізованих або збройних формувань та їх діяльності, спрямованої на досягнення передбачених законодавством

завдань, а також розслідування кримінальних правопорушень, учинених цими формуваннями, наразі є досить актуальною й складною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі праці науковців присвячені висвітленню кримінально-правових, кримінологічних аспектів чи проблем прикордонної безпеки в умовах збройних конфліктів чи пов'язаних з ними кримінальних правопорушень. Серед них роботи К. Ю. Бобрика, А. А. Вознюка, М. М. Поліщука, В. М. Серватюка, О. С. Ступакова та інших. Водночас проблемна провадження досудового розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, визначення криміналістичної характеристики цього кримінального правопорушення та її елементів присвячено недостатньо уваги.

Формування цілей. Метою цієї статті є дослідження питання щодо створення воєнізованих або збройних формувань у зоні проведення антитерористичної операції в Донецькій та Луганській областях. Організація розслідування зазначених кримінальних правопорушень повною мірою залежить від визначення їх криміналістичної характеристики та правильного обрання відповідної методики їх розслідування з тим, щоб установити всі обставини, які підлягають доказуванню, провести досудове розслідування цілеспрямовано й повно, досягнути завдань кримінального провадження, визначених у частині 1 статті 2 КПК України.

Виклад основного матеріалу. До елементів криміналістичної характеристики традиційно належать предмет злочинного посягання, спосіб учинення злочину, слідова картина та особа злочинця. Між усіма цими елементами існують усталені кореляційні зв'язки, взаємозалежність та взаємообумовленість. Визначення одного з елементів криміналістичної характеристики надає можливість прогнозувати наявність інших її елементів, що значно спрощує їх установлення, фіксацію та використання під час досудового розслідування.

З огляду на зазначене, особливу зацікавленість викликає слідова картина створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Наявність належним чином установлених і зафіксованих відображень, залишених під час учинення цього кримінального правопорушення, сприяє визначенню його способу, вказує на окремі характеристики особи злочинця, а в низці випадків – надає можливість її швидкої ідентифікації, установлення місця знаходження й затримання для притягнення цієї особи до кримінальної відповідальності. Тож слідова картина як обов'язковий елемент криміналістичної характеристики виступає практичним інструментом та своєрідним орієнтиром у виборі напрямів розслідування кримінальних правопорушень, зокрема їх правильної кримінально-правової кваліфікації.

Злочин завжди матеріальний і викликає сукупність пов'язаних з ним змін, що відбуваються в природі. Такі відображення поділяють на матеріальні (що виникають як результат взаємодії різних об'єктів) та ідеальні (суб'єктивні образи об'єктивної дійсності, відображені в пам'яті людини) [3, с. 2]. Тож будь-яка подія злочину неминуче супроводжується виникненням слідової

картини, що її відображає, яка може належати як до неживої, так і до живої природи. Такі відображення проявляються як певні зміни середовища [4, с. 75], причинно пов'язані з подією кримінального правопорушення.

На жаль, досі відсутнє однозначне розуміння поняття «слідова картина». Не заглиблюючись у це питання, оскільки воно не є предметом нашого дослідження, слід, на нашу думку, погодитися з М. В. Салтєвським, який уважав слідову картину поняттям збірним, що охоплює опис матеріальних та ідеальних слідів-відображень.

Слідова картина, зазначав цей учений, містить типовий опис слідів та їх джерел (людей, речей) і обставин події. Тому вона, як будь-яке загальне, менш конкретна в деталях (подробицях), але більш змістовна як ідеальна модель конкретного виду злочинів, що дозволяє більш повно виділити окреме на підставі загального. У цьому полягає прогностична роль криміналістичної характеристики, що дає можливість будувати версії про місце перебування ще не виявлених об'єктів, не виявлених ознак і властивостей [5, с. 420–421].

Досліджуючи механізм слідоутворення під час створення злочинної організації, К. Ю. Бобрик визначає типову слідову картину цього виду злочинів, яку складають сліди однорідних злочинів, учинених в одному або прилеглих один до одного районах (регіонах); ідеальні та матеріальні сліди одних і тих же злочинців, виявлені на різних місцях; сліди застосування одних і тих же способів протидії розкриттю й розслідуванню злочинів, сукупність одних і тих же прийомів дій злочинців; сліди викрадення подібних за структурою предметів, цінностей, документів; схожі зовнішні ознаки декількох злочинців, що відобразилися у свідомості потерпілих і свідків під час розслідування різних злочинів; ознаки матеріального фінансування злочинної організації [6, с. 8–9].

Сутність та ознаки створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань нами досліджувалися в спеціальній літературі раніше [7, с. 189–197]. З огляду на зазначене для розробки криміналістичних рекомендацій щодо розслідування створення цих формувань важливого значення набуває визначення елементів криміналістичної характеристики, зокрема слідової картини як поєднання матеріальних та ідеальних слідів, відображених в навколишній обстановці під час вчинення цього кримінального правопорушення.

Проведене нами узагальнення практики розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань засвідчує, що, залежно від обраного способу вчинення злочину, визначеного в статті 260 КК України, до якого належать створення цих формувань, керівництво ними, участь у їх діяльності чи її фінансування, слідова картина цього виду злочину може суттєво варіюватися. Тому слідчому важливо знати, які саме сліди мають залишатися під час учинення цього кримінального правопорушення зазначеними способами з тим, щоб визначити інші елементи криміналістичної характеристики, їх взаємозв'язок між собою, а в підсумку – правильно обрати відповідну криміналістичну методику розслідування.

Водночас існують такі сліди, що мають загальний характер, незалежно від способу вчинення аналізованого кримінального правопорушення. Насамперед до них належить оснащення учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань *амуніцією* (взуттям, формою, нашивками, стрічками, прапорами, іншими знаками розрізнення), яка свідчить про належність формування до конкретного табору, підрозділу тощо.

Окрім цього, зазначені формування дислокуються на певній *території*, де розташовані тренувальні центри, обладнані всім потрібним для проживання й налагодження побуту (спальні місця, столи для прийому їжі) та навчання (класи, полігони для зайняття стрийовою чи фізичною підготовкою тощо). Перебування на таких територіях у будь-якому статусі (інструктор, особа, яка проходить тренування) підтверджує, залежно від установлених обставин кримінального правопорушення, належність до не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування.

Якщо у визначенні воєнізованих формувань передбачено наявність *військової* або *стройової* чи *фізичної* підготовки (пункт 1 Примітки до статті 260 КК України), то під збройними формуваннями слід розуміти воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю (пункт 2 Примітки до зазначеної правової норми). Тож використання під час навчання непридатної вогнепальної зброї, муляжів мін, гранат, холодної зброї є характерною слідовою картиною для створення не передбачених законами України воєнізованих формувань та участі в їх діяльності.

Натомість відмінною ознакою створення не передбачених законом збройних формувань або участі в їх діяльності є саме наявність зброї, незалежно від її виду (вогнепальна чи холодна, рухома чи переносна, автоматична чи неавтоматична тощо) та факту застосування. Зазначені формування використовують *військову техніку, озброєння різного виду, транспорт* з певними маркуваннями. Їх використання утворює сліди на навколишній обстановці у вигляді відбитків гусениць, коліс, залишків паливно-мастильних матеріалів, пакувальної тари від набоїв, відстріляних гільз тощо. Наявність зброї та набоїв до неї, що не мають ознак використання, також може свідчити про участь у не передбаченому законом збройному формуванні, зокрема під час чергування на блокпостах. Під час дослідження цих слідів можна отримати інформацію щодо членів формування, їх приналежності, виробників зазначеної техніки, у кого на озброєнні вона перебуває.

Під час досудового розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень важливого значення набувають *документи*, що мають письмову форму (паспорти, військові білети, фотознімки, матеріали, отримані оперативними підрозділами тощо). У кримінальному провадженні документи можуть мати значення *речових доказів*, якщо вони, відповідно до частини 1 статті 98 КПК України, були знаряддям учинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються

під час кримінального провадження, зокрема предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом. Такими документами можуть бути: списки осіб, які знаходять у тренувальному таборі чи проходять військову підготовку в іншому місці; відомості про отримання амуніції, посібників чи коштів; посвідчення особи, видане незаконним формуванням; платіжні доручення, що підтверджують фінансування не передбачених законом формувань, офіційні документи, які виготовляють організація, установи чи підприємства на території самопроголошених «ДНР» та «ЛНР» тощо.

Останнім часом важливим джерелом отримання інформації про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, а також причетних до його вчинення, стають відомості, надані операторами *мобільного зв'язку*. Загальновідомо, що компанії-провайдери використовують ідентифікуючі службові сигнали для визначення місцезнаходження абонента в конкретний проміжок часу. Відомості щодо наданих телекомунікаційних послуг, зокрема факт отримання послуг, їхня тривалість, зміст, маршрути передавання тощо, є цінною інформацією для встановлення, де саме знаходилася особа та з ким вона спілкувалася. Зокрема при укладанні договору можуть бути надані відомості про споживача: а) прізвище, ім'я, по батькові; б) місце реєстрації, фактичного проживання; місце роботи, посада; в) реєстраційні дані документа, яким підтверджуються особисті дані (паспорт, посвідчення водія, службове посвідчення працівника органів державної влади або місцевого самоврядування) – серія, номер, коли, ким і де виданий; г) ідентифікаційний код; ґ) назва, код ЄДРПОУ, банківський рахунок, назва банку та МФО, номер свідоцтва платника податків та його код, юридична адреса, прізвище, ініціали уповноваженої особи, адреса доставки кореспонденції, контактний телефон, адреса електронної пошти для абонента-юридичної особи тощо.

Безумовно важливим є те, що відомості, отримані від операторів мобільного зв'язку, можуть бути використані для встановлення: факту вчинення кримінального правопорушення; часу, місця, способу вчинення кримінального правопорушення; осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (зокрема співучасників та причетних осіб), тощо [8, с. 89–91].

Нині важливим джерелом інформації є *соціальні мережі* не лише для широкої аудиторії, але й для засобів масової інформації, правоохоронних органів. Значний обсяг інформації можна отримати із соціальних мереж завдяки фотографіям, які підтверджують наявність центрів підготовки не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, склад їх учасників та визначення керівників, підбурювачів, пособників та осіб, які фінансують ці формування, умови та місце перебування, наявне озброєння, символіку, участь у бойових діях на території України, учинення цими особами інших кримінальних правопорушень, зокрема тих, про які ще не було відомо органам досудового розслідування тощо.

Ідеальна слідова картина під час створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань – це показання учасників кримінального провадження (потерпілі, свідки, підозрювані), що мають значення для встановлення окремих елементів криміналістичної

характеристики та події кримінального правопорушення й інших обставин, які підлягають доказуванню відповідно до частини 1 статті 91 КПК України.

На нашу думку, важливою для виявлення та розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень інформацією володіють очевидці, оскільки подія кримінального правопорушення загалом та окремі її складові (час, місце, спосіб та інші обставини) безсумнівно, сприймаються ними особисто та зберігаються в їхній пам'яті. Певною інформацією, яка має криміналістичне значення, можуть володіти особи, що стали очевидцями виконання підготовчих дій, дій з безпосереднього вчинення та приховання вказаного кримінального правопорушення. До таких осіб належать: свідки з числа цивільного населення, військовослужбовців Збройних сил України, Національної гвардії України, працівників правоохоронних органів України, а також безпосередні учасники воєнізованих або збройних формувань, які попали у полон чи прийняли самостійне рішення більше не брати участь у цих формуваннях, добровільно вийшли з них і повідомили про його існування органи державної влади чи органи місцевого самоврядування та відповідно до частини 6 статті 260 КК України можуть бути звільнені судом від кримінальної відповідальності тощо.

Висновки. З огляду на зазначене вважаємо, що слідова картина створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань є досить різноманітною й залежить від того, яка саме особа і яким способом учинила вказане кримінальне правопорушення. Сукупність можливих матеріальних та ідеальних слідів у кожному конкретному випадку може відрізнитися між собою, оскільки в механізмі події беруть участь люди, а також задіяні речі, які взаємодіють між собою й утворюють матеріальні та ідеальні сліди. Саме тому ці сліди потребують і надалі поглибленого дослідження для того, щоб установити всі обставини вчиненого кримінального правопорушення й притягнути до відповідальності всіх осіб, до нього причетних. Водночас загальною слідовою картиною під час створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань є розглянуті нами групи матеріальних об'єктів та сліди, залишені у свідомості окремих учасників кримінального провадження.

Використані джерела:

1. Кондра М. Кримінально-правова оцінка добровольчих формувань ДУК ПС та батальйон «ОУН» / М. Кондра [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravyysektor.info/news/otherdoc/63/kriminalnopravovaoacinka-dobrovolchih-formuvan-duk-ps-ta-bataljon-oun.html>. – Назва з екрана.

2. Вознюк А. А. Актуальні проблеми кримінально-правового впливу на учасників не передбачених законами України воєнізованих або збройних формувань / А. А. Вознюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 2 (10). – С. 40–49.

3. Галаган В. И. Использование следователем информации на первоначальном этапе расследования: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика; судебная экспертиза» / В. И. Галаган. – Киев, 1992. – 20 с.

4. Кримінально-процесуальні та криміналістичні прийоми й засоби протидії злочинній діяльності: [монографія] / С. В. Євдокименко, Я. В. Кузьмічов, В. В. Семенов, С. В. Хільченко. – Київ: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. – 352 с.

5. Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник / М. В. Салтєвський. – Київ: Кондор, 2006. – 588 с.

6. Бобрик К. Ю. Методика розслідування створення злочинної організації : автореф. дис. ... канд. юр. наук. : 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / К. Ю. Бобрик. – К., 2015. – 19 с.

7. Дударець Р. М. Сутність та ознаки створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань в контексті криміналістичної методики їх розслідування / Р. М. Дударець // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ: наук. журн. / [редкол.: В.В. Черней (голова) та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – № 4 (101). – С. 189–197.

8. Ступаков О. С. Використання можливостей операторів мобільного зв'язку, виробників мобільних операторів систем під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень / О. С. Ступаков // Вісник Академії адвокатури України. – 2013. – № 3 (28). – С. 89–92.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.2017

Дударец Р. Н. Следовая картина как элемент криминалистической характеристики создания не предусмотренных законом военизированных или вооруженных формирований

Рассмотрена следовая картина при создании не предусмотренных законом военизированных или вооруженных формирований как уголовного правонарушения, предусмотренного статьей 260 УК Украины. Обращено внимание на общие аспекты и особенности определения следовой картины в зависимости от способа совершения этого уголовного правонарушения.

Ключевые слова: *военизированные формирования, вооруженные формирования, криминалистическая характеристика, следовая картина, материальные следы, идеальные следы.*

Dudarets R. The Investigation Picture as an Element of Criminal Characteristic of the Creation of Militarized or Armed Formations not Provided by Law

The trace picture is considered during the creation of militarized or armed formations not provided by law as a criminal offense which is stipulated by the article 260 of the Criminal Code of Ukraine. The attention is paid to the general aspects and features of the definition of a trace picture depending on the way of committing of this criminal offense.

The material traces, depending on the method of the creation of militarized or armed formations not provided by law, include: presence of ammunition, certain territory of arrangement of subdivisions, firearm and ammunitions to it, in particular unsuitable for use, for educational purposes, military equipment, vehicles; documents which in a number of cases become material evidence, information received from mobile operators or from social networks, etc.

An ideal trace picture during the creation of militarized or armed formations not provided by law are testimonies of participants in criminal proceedings that are relevant for establishing of certain elements of forensic characteristic and the events of

a criminal offense and other circumstances which are subject to proof. Such persons include eyewitnesses who have witnessed the occurrence of a criminal offense, perceived it personally and stored it in memory; persons who became witnesses of the implementation of preparatory actions, actions of the direct committing and concealment of said criminal offense – witnesses from among the civilian population, servicemen or law enforcement officers of Ukraine, as well as direct participants of paramilitary or armed formations who have been captured or have taken an independent decision not to participate in these formations anymore.

Key words: *paramilitary formations, armed formations, forensic characteristic, trace picture, material traces, ideal traces.*

УДК 343.98

В. А. Коршєнко

МЕТОДИ СУДОВОЇ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

У статті розглянуто методи, що використовуються при провадженні судової телекомунікаційної експертизи. За основу взято класифікацію методів, яка містить три класи: загальнонаукові методи, окремонаукові методи й спеціальні методи. Детально розглянуто всі три класи. Рекомендовано при проведенні судових телекомунікаційних експертиз використовувати методи, запозичені з інших видів експертиз, які пройшли апробацію часом. Найбільш придатними для використання визначено методи й методики, що застосовуються при проведенні судових комп'ютерно-технічних експертиз.

Ключові слова: *методи, методики, методичне забезпечення, телекомунікаційна експертиза, комп'ютерно-технічна експертиза.*

Постановка проблеми. Для вирішення питань, пов'язаних з дослідженням комп'ютерно-технічних засобів, телекомунікаційних систем, електронних пристроїв, програм тощо, до 2006 року в Україні призначалися судові комп'ютерно-технічні експертизи. Проте слідча та експертна практика свідчила про постійне зростання й різноманітність переліку питань, які виносилися на рішення експертів, що вимагало розширення спеціальних знань. Логічним наслідком цих процесів було формування нового роду інженерно-технічних експертиз – судової телекомунікаційної експертизи [1]. Поява нового роду судових експертиз закономірно вимагає вирішення проблеми науково-методичного забезпечення експертних досліджень. Проте розробка методичного забезпечення для провадження телекомунікаційних експертиз на Україні йде вкрай повільно. Це обумовлено стрімким розвитком в останні роки комп'ютерних та телекомунікаційних технологій, відносною новизною цього виду експертиз і недостатньою кількістю експертів – фахівців у галузі телекомунікаційних експертиз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу спектра методів експертного дослідження та загальним положенням експертних методик присвячені праці вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких Т. В. Авер'янова, Л. Ю. Ароцкер, Р. С. Белкін, А. І. Вінберг, В. Г. Гончаренко, І. В. Гора, Г. Л. Грановський, Н. І. Клименко, Ю. Г. Корухов, М. В. Костицький, В. К. Лисиченко, Н. П. Майліс, В. С. Митричев, Д. Я. Мирський, О. М. Моїсєєв,